

om de rechtsontwikkeling in bepaalde richting bewust vooruit te stuwen. Maar als het toe te passen recht of moreel indifferent is of berust op principes, die algemeen volksbezit zijn, hetzij van het geheele volk of van den kring, dien het aangaat, dan is hij de man, om door geleidelijke voort-ontwikkeling dat recht te wijzigen ook door toetsing aan de billijkheid, niet thesi generali, dat is Overheidswerk, maar naar den aard van zijn rechterlijk ambt steeds in concreto. Aan „arguments de façade” heeft hij dan geen behoefte meer, om het gebruik zijner vrijheid te vermommen. Maar tevens blijft dan de eenheid en de vastheid des rechts bewaard, de codificatie behoudt haar betrekkelijke, maar groote waarde en tot voortdurende herziening, waarvan, naar den onsterflijken parlementairen zielekreet van Klaas de Jong, toch niets komt, bestaat dan geen aanleiding.

III.

Met het voorgaande heb ik, om zoo te zeggen, het positief-rechtelijk deel van mijn taak volbracht, thans rest mij nog het wetenschappelijk peillood wat dieper te laten zinken in de troebele wateren, waarin ik trachtte den bodem te vinden, en U aan te wijzen den wijsgeerigen misgreep, die tot op den huidigen dag ons vraagstuk verdorven heeft. Die misgreep schuilt in de leer van het objectieve recht zelf, en wel hierin, dat men het wezen van dat objectieve recht zocht in den wil. Dat wilsdogma is het, dat de booze demon van het privaatrecht is geweest. Van twee kanten tegelijk heeft het zijn giftige werking weten te volbrengen, van den kant van het subjectieve recht en van den kant van het objectieve recht. Met dit laatste heb ik hier thans te doen. Ik ga U dit als sluitstuk van mijn betoog nog summierlijk toelichten.

De wilsleer is tot ons gekomen uit het Romeinsche recht, al is de doctrinaire vorm, waarin ze vaak werd en wordt ingekleed, van den lateren tijd. Het Romeinsche volk zocht de kracht zijner rechtelijke organisatie in de toerusting van een betrekkelijk klein